

A Szép versek 1992

olvasásakor jutott eszembe, önkéntelenül, R. M. Rilke egyik levelének részlete, mely Szabó Endre tolmácsolásában, így hangzik: „Az élet egyik fajtája csak a művészet, és életünkkel akkor is készülhetünk rá, ha nem is tudunk róla; minden valóságosban közelebb vagyunk hozzá és inkább szomszédai vagyunk, mint a nem-valóságos, félig művészi hivatásokban, mert ezek miközben bizonyos művészet lényegét gyakorlatilag tagadják és támadják, mint például az egész újságírás, csaknem minden kritika és az úgynevezett irodalom háromnegyedrészze.”

Ezekkel az immár mottóként használt mondatokkal nemcsak én élek összhangban, hanem ők is úgy lehetnek, tartalmaikban, azzal, amit a magam módján átélek. Az pedig nem kritika. Az idej *Szép versekre* kanyarodva tolom előtérbe ezt a kijelentést. Mert ez az összeállítás, Körmendy Zsuzsanna munkája, sem kínál bírálatot számomra, nem ösztönöz elemzésre, még kevésbé gáncsoskodásra. Hiszen élmény. Hogy mekkora? Valószínűleg egynegyednyi. Mint bárki másnak annyi; különbözőképpen; más szóval: tetszés szerint. Itt, ebben a szövegben mi az egynegyednyi? A minden valóságoshoz közelebb, amint azt értem: amikor olyan körülményekbe kerülünk, és most kezdődik a pontos idézet: amelyek formáló hatással vannak ránk és időnként hatalmas, természetes tények elé álltanak. Állíthatnak, módosítom én a citátumot. A valóság elé állíthatnak. Miként Babics Imre teszi egy személyben, és a névsorban majdnem elsőként *A széthajtogatott fekete doboz* című versében, mely akár invokációja ennek az antológiának, ám inkább: ilkavációja, azaz: szétválasztás olvasztás útján, és fordítva is. Persze nem ezért lett ez az írásmű, mármint nem a *Szép versek* szolgálatára; csak éppen adódhat ilyen szerepe is. Adódhat, mert gondolkodás-, érzelem- és tapasztalat-alkatánál fogva mintegy előkészíti a válogatásban résztvevő versek tulajdonságait és szándékait; méghozzá igen érzékenyen általánosíthatóan, netán az összefoglalásig emelhetően: a most lírázódozó érzélem-eseményeket, politikai és erkölcsi dilemmákat, nyert vagy veszített illúziókat, természeti hangulatokat, és sorolható lenne tovább, mi mindent még, ám rövidre fogva: a közérzet jelenlegi történelmét – hangsúlyozottan esztétikus meseképzéssel. És jó eljutni a mesében ilyen nyilvánvalóságokig: „Sajnos, nem tudtuk meg a rejtélyt, honnan eredtünk, mert a legősibb mozdulatok lekeríngtek a földre. Így is előddzsungellé vált a világ... azt sem tudta az ember, egy temetetlen holtra tapos vagy mondjuk a kelta földművelés feje az, lesütött pillái alatt rég ellibbent szomorúság.” És ilyesmikhez utazni tovább: „A világűrben lebegésre álltunk rá, békésen várva, forogjon alattunk bolygónk, míg kitaláljuk, hol szállunk le. De nem volt más választásunk, csak a pólusok: ott minimális emberi múlttal kellett számolnunk.” És Babics Imre gépén besuhanhatunk a „kriptatetőn” mint „csikbaktériumok, furkálni e hullamerev lét szerkezetében, bár rothasztani nem lehet ott semmit, csak gyorsan rothadni, s utána merevvé lenni saját mozgásunk által végleg. Időtlen így leszek én is, akárcsak az emberiség. S robogunk a szenttelen űrben, a történelmünket mutogatva, titkok nélkül, bensőnkig kitakartan. Egyének nem számítanak; egybemosódás itt a jutalma minden nagy szellemnek: a faj beborítja a művet.” Prózává dikciózva vagy semlegesítve a verset mondattam vele a *Szép verseket*.

Melynek darabjai a minden valóságoshoz közelebb vagy távolabb részletezik, esetenként kicsinyítik a tágra nyitott képet.

Gyakran túl az egynegyednyi élménye. Véletlenszerűen a számos lehetséges véletlen közül, és a számos alap-részlet-gesztus közül is: *Ómódi ballada, A szelek és a végek, Ránk szakadt patyolat* (Csiki László); Három vers, mely a mindig esedékes keserűséggel medítálva kérdezi a mindig esedékes korszakot a mindig esedékes szabadság és demokratizálódás mindig esedékes erkölcséről; ahogyan az *A kísérleti állat dilemmája* (Gömörö Györgytől) is teszi, vagy a *Széchenyi-sakk* (Kovács András Ferenc). Ám létezik már valóságosabb szkepszis is: *Elégia és Értekezés, Sár, Kívül* (Petri György). Ebben a három versben nemcsak kétely van, de öntisztítás, önelszámolás fokozatai vannak: „Szeretnék zsugorodni mostanában.../ ...Leginkább és végsősoron/önmagammá csökkennék.../ ...Se közösség, se párt, se testület, se kaszt./ Csak adni magam: ami vagyok, azt./

Sőt még inkább: adódni." A szerep átadása ez, némely korábbi írások szerepétől való megválás is, mondhatni talán: napjaink költészetének tengely-helyzetére való találás; Az „ez egy megteremtett KÍVÜL./ Csendet kellett teremtenem. Némi nyugalmat,/meleget, még mielőtt testem kihűl" tárgyilagossága, és így függetlensége.

És ez téríthet vissza az élmény által szigorúan mért egynegyednyire, a sarkcsillag-állandóságú eldönthetetlenségekhez, az ilyen értelemben vett mozdulatlanág örökös mozgásához és változásához, amikor a „mintha az emlék lenne a kezdet és nem az *éppen* pillanat, nem az órákon most futva körbejáró másodpercmutatótú '*jelenje*'..." a cselekmény olyan versben, mint amilyen a *Minden fénykép régi* (Dobai Péter) címűben, vagy a *Pompejiben* (ugyanő), ahol a „Fényképek: kétezer éves papírdarabok... Mari rohan felém...!!! – hol? mikor? Pompeji fórumán át? Régen? Vagy 'csak' most:/ a fényképen, amit a kezemben tartok és nézem vagy Pompeji/elégett fórumán *tartottam és néztem?* Pár kifejezés a pillanatra,/ az időre, íme: *Olykor-soha/gyakran-soha/időben-észrevett-soha:* /ami, igen, ami tulajdonképpen a kép – / „... És folytatódik még pár kifejezés, nem a pillanatra, hanem „A kapcsolatok Anton Pavlovics/ a tragédia felé botorkálnak.../ ...s megadóan beletörődöm én is/ folyamatos betöltése a térnek/ talán csak az a nyelv és semmi más/ melyen a teremtés velünk beszélget” – mondja a *Megbeszélés Csehovval* (Rába György); a talánok, a lehetetlenség szakadatlan megvalósítása, az egzisztencia teljes asszimetriájának kivihetetlen szimmetrizálása, mint alapvető élet-tény és -tevékenység is egyúttal; a *Fűgában* és a *Kánonban* (Beney Zsuzsa) szintén ez; „...Maradni./Istennel élni. Remélni. A rémek/közt élni. Nem lemondani./Nem mondani igent, bárha az álom/templomába vonszolnak eksüvőre//éji erdőben. Nem aludni el/csipkebokorbozótban. Nem remélni/hogy álomban hagy el. Ettől se félni./Nem hallgatni. Csak szavakkal beszélni." A köz-hely szótlanságában.

Szép versek 1992, Magvető

KESZTHELYI REZSŐ

Sematizmuska

A sztálinizmus gyermekirodalmáról

Úgy állítom meg a múltó időt, mint a pergő filmkockákat. Mesterségesen ugyan, de nem akárhol. Fordulópontok táján: az 1948-as évnél – és 1953-ban. E két esztendő ifjúsági regényei jelentik vizsgálódásom tárgyát. (1) Azok a bizonyos „évek” még a nyelvi megnyilatkozások szintjén is ott rejtőznek. A művek valóságsszintje és értékvilága pedig látványos lenyomata az eltűnt időnek. De más okból is fontosak az esztendők: A gyermek-kultúra is az éppen érvényesülő kultúramodell kereteiben létezik. Őrizheti a szuverenitás elemeit, lehet szájalmasan alárendelt, és bizonyos mozgástérben élvezhet autonómiát. És esztendőről esztendőre mindez áthangolódhat!

Miután a kiadás événél általában „idősebbek” a könyvek (bár akkoriban nem sokkal és nem mindig), a regényvilágok inkább arról tudósítanak, ami a fordulattal véget ért. Feltehetően kevésbé jelzik, mi az a „más”, ami jön. Legfeljebb úgy sejtetik, ahogy 1988/89 fordulópont voltát sejtették a 80-as évek derekán: „Talán innen számolják majd néhány évtized, netán fél évszázad múlva utódaink egy kor szakaszváltását. Amiről persze ők tudják majd, merre vezetett” – írta *Sándor Iván*. (Leperegnek a nyolcvanas évek. Magvető, 1988. 32. p.)

Miénk az ország! Majd a gyerekek!

1948 fordulópont jellege a vártnál is jobban érzékelhető a kamaszok könyveiben. Tudjuk, a fordulat már 1947-ben kezdődött, és 1948 nyarára befejeződött. Így az esztendő